

Особливе місце в сучасній українській історіографії досліджуваної проблеми займають праці С. М. Плохого, який у контексті загальноєвропейських процесів — контрреформації та конфесіалізації громадського й політичного життя, розглядає релігійний фактор як засадничий для формування української ідентичності (Плохій С. Наливайкова віра: Козаки та релігія в ранньомодерній Україні. — К.: Критика, 2005. — С. 49). Проблема правового становища етнорелігійних груп Великого князівства Литовського залишається у полі зору сучасних дослідників — юристів та істориків.

ГОРЯГА О. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук

ЗНАТНЕ ВІЙСКОВЕ ТОВАРИСТВО ТА ЙОГО РОЛЬ ПРИ ЗДІЙСНЕНІ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

На землях України наприкінці XVII в середині XVIII ст. урядова старшина обіймала всі ключові посади в державі. В таких умовах, для знатного товариства постало важливе завдання також закріпити за собою право на отримання місць у державному апараті, що гарантувало у подальшому підвищення особистого соціального статусу.

Бюрократизація та централізація державного апарату Гетьманщини призвела до виникнення проблеми дефіциту кадрів, оскільки урядова старшина не могла вже стравитись із вирішенням усіх проблемних питань, які виникали у сфері державного управління. Перед керівництвом країни постало завдання мобілізувати людські ресурси, необхідні для нормального функціонування органів влади. Значний потенціал вбачався у представниках знатного військового товариства.

У зв'язку з цим, наприкінці XVII — на початку XVIII ст. відбувається активне залучення представників неурядової козацької старшини до виконання важливих завдань у сфері державного управління. Широко практикувалося використання значкових товаришів як допоміжного персоналу.

Значкове товариство брало участь в роботі одного з найбільш впливових державних органів влади, який відігравав вагомий роль у прийнятті владних рішень, а саме в Старшинській раді. Присутність тут значкових товаришів свідчила, що Старшинська рада, була як представницький орган нової української аристократії. Значкові товариші мали можливість брати участь у роботі не лише регіональних, полкових, а й Генеральної старшинської ради. (Панашенко В. В. Соціальна еліта Гетьманщини (друга половина XVII — XVIII ст.). 1995. — с. 138).

Представників значкового товариства залучали до служби й інші органи влади, насамперед Генеральна військова канцелярія, полкові канцелярії які відчували постійний брак виконавців її рішень. (Панашенко В. Значкові товариші. 1999, с.131).

Ряд завдань, які виконувалися знатним товариством, мали церемоніально-представницький характер. Вони повинні були супроводжувати гетьмана чи представників генеральної старшини під час офіційних візитів, церковних служб, дипломатичних місій тощо.

На значкових товаришів покладалися також доручення дипломатичного характеру: брати участь у роботі посольств, перевозити дипломатичну кореспонденцію, супроводжувати та охороняти послів іноземних держав та царських урядовців, які приїжджали на територію України. (О наряжении старшин и козаков Прилукского полку для встречи полномочного турецкого посланника. — ЦДАІАУК. — Ф. 51. — ОП.3. — Спр. 7793, арк. 8; 12).

Необхідність підтримання більш тісних контактів з російським урядом, що постала через урізання самостійності Гетьманщини, поклала на знатне товариство нову функцію — кур'єрську. Участь неурядової козацької старшини у подібних акціях переконливо говорить про високий ступінь довіри до представників знатного товариства з боку держави в цілому, та тогочасної правлячої еліти.

Представники знатного товариства використовувалися для збирання статистичних відомостей: проводили загальний перепис населення або складали списки по окремих соціальних групах, з'ясовували стан господарства селян, козаків та старшини, перевіряли рівень готовності козаків до участі у бойових діях.

Важливу роль відігравало значкове військове товариство і в діяльності фінансового відомства української держави на початку 20-х рр. XVIII ст. внаслідок змін в організації фінансової служби. Окрім збору податків на значкове товариство покладалося й завдання контролю над надходженням та витратами державних фінансів, перевірки законності та доцільності використання виділених коштів. (Василенко М. Збірка матеріалів до історії лівобережної України та українського права 17–18 ст. Український географічний збірник. 1926, с.118–119).

В умовах дефіциту досвідчених управлінських кадрів були випадки, коли представники значкового товариства тимчасово брали на себе виконання їх функцій. Залучалися представники значкового товариства і до роботи у полкових та сотенних канцеляріях, заміщаючи відсутніх писарів, канцеляристів, осавулів.

На неурядову старшину покладалося виконання й різноманітних доручень державно-господарського характеру: доглядати за ранговими маєтностями, здійснювати управління заводами по вирощуванню овець та коней, наглядати за станом шляхів у державі, керувати веденням будівничих та ремонтних робіт, охороняти спадкове майно, очолювати

боротьбу з наслідками стихійного лиха, забезпечувати підтримання правопорядку в державі.

Важливу роль відігравали представники значкового товариства і в роботі судово-слідчого апарату Гетьманщини. Про високий соціальний статус цієї категорії осіб безумовно свідчить факт їх залучення до процедури розгляду та вирішення справи у судових установах Гетьманщини.

Представники значкового товариства залучалися і до несення гарнізонної служби.

Таким чином, аналіз матеріалів виявляє широке залучення неурядової старшини до роботи адміністративних, судових установ Гетьманщини як центрального, так і місцевого рівнів, а також до військової служби. Особливістю їх державної служби на цьому етапі слід визнати відсутність чіткої спеціалізації і постійні зміни в характері службової діяльності. У той же час, рівень залучення значкових товаришів до управління державними справами та їх насиченість у державному апараті, дає підстави стверджувати, що разом з урядовою старшиною, вони монополізували політичну владу в країні і цілковито домінували в адміністративно-управлінських та судових установах.

ОСТАПЕНКО Т. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ СУДОВОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ЗА «ПРАВАМИ, ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ НАРОД» 1743 РОКУ

1. Період з 1648 року до кінця XVIII ст. на території українських земель характеризується становленням гетьманської влади і створенням незалежної держави — України-Гетьманщини. Березневі статті 1654 року не передбачали поширення на територію Гетьманщини московського права. На українських землях під російським пануванням залишалися чинними так звані попередні права, тобто звичаєве право, польсько-литовське законодавство та магдебурзьке право. Ці правові норми часто суперечили одна одній і давали судовим органам України можливість в одних і тих самих справах ухвалювати різні рішення залежно від того, яким джерелом у суді керувалися, що призводило до різних зловживань. Крім того, царизм прагнув поширити в Україні загальноросійське законодавство, намагаючись тим самим якнайшвидше ліквідувати політичну автономію України. Усе це зумовило підписання царського указу від 28 серпня 1728 року про скликання кодифікаційної